

LESKOVICS Tamás

A testek lelkéről

(Ljudmila
Ulickaja:
A lélek
testéről.
Fordította:
Morcsányi
Géza.
Magvető,
2020)

Ljudmila Ulickaja *A lélek testéről* című novelláskötetét írói esszenciának tekinthetjük. Az idősebb szerző ebben a műben a halálról és a körülményeiről ír költői finomsággal. A kötet tabutémaikat feszegető elbeszéléseket foglal magába. A nők helyzetének megítélése több novellában is megjelenik, amely már a korábbi műveinek is fókusztemája volt. Ulickaja női karakterei általában erős, magabiztos nők, akik küzdenek a patriarchális társadalomban. Erre példaként a *Médea és gyermekei* című regényének főszereplője említhető. A 2020-ban megjelent *A lélek testéről* című kötetben egy, napjainkban is tabutémanak tekinthető lesbikus kapcsolatot ábrázol a novelláskötet első elbeszélésében. A szöveg soraiban két hölgy egymás iránti érzéseit tárja az olvasók elé, amely érzékenyítő hatással bírhat. A kötet legfontosabb témája a halál, a különböző emberi kapcsolatok és a generációs öröklődések. A novelláskötetben többször is megjelenik a mágikus realizmus. Példaként a *Sárkány és Főnix, Egy külföldi nő, Aqua allegória* és a *Serpentin* című elbeszéléseket lehet említeni.

A novelláskötet címe többféleképpen is értelmezhető. Egyfelől utalhat a különböző személyek sorsának bemutatására, másfelől a lélek és a test különválására, amelyet a halál szimbólumával jelenít meg a szerző az elbeszélésekben. Ezt többféle módon tárja az olvasói elé. A novellák egyik üzenete az, hogy van élet a halál után. Található a kötetben olyan elbeszélés, amely a reinkarnációra utal. Harmadszor, a szerző a karakterek testét és a lelkét tüpontosággal ábrázolja, így az olvasók könnyen tudnak azonosulni az elbeszélések szereplőivel, és át tudják érezni az adott karakter élethelyzetét.

A kötetben két novellaciklust különíthetünk el, ezek elején két szabadvers található, melyek címe a *Barátnő* és *A lélek testéről*. A novelláskötetben meghatározóak a kettősségek és az ellentétek: a múlt és a jelen, a lélek és a test halála, a menny és a pokol, a falu és a város, a belföld és a külföld szembeállításai, továbbá a különböző nemzetiségek közötti feszültségek is. Minden novellában jelen van az egyik szereplő számára fontos személy elvesztése halál, válás vagy utazás miatt.

Az orosz szerző a kötetben nemcsak a haldokló személyek utolsó napjait szeretné az olvasó elé tárni, hanem gyakran az vá-

lik fontossá, hogy a halott személyek környezete hogyan dolgozza fel a szereplő haldoklását, elvesztését, majd hogyan őrzik meg az adott karakter emlékét.

A Kántor Péter által fordított szabadversek két egységre bontják a kötetet, ezért a vonatkozó részek előszavainak is tekinthetjük őket. Verseket eddig Ulickajától nem olvashattunk, csak verskezdeményekkel lehetett találkozni korábbi kötetében, a *Médea és gyermekeiben*, így ez a meglepetés erejével bír. Az első versben női sorsokat ábrázol. A fiatal lányok, az anyák és az idősebb nők élethelyzeteit is bemutatja a műben, amelyek boldogok és szomorúak egyaránt. Az első sorában megszólítja a vers címzettjeit: „Csajok, öreglányok, vén csatalovak, kedveseim...” (8) Ekkor kiderül, hogy a nőknek címzi a verset, majd a mű későbbi soraiban a nőket jellemzi fiatalként, anyaként és idősebb bölcsként: „lábatok fürge és könnyed, ki spriccen, ki szökken”, „anyásan magatokhoz ölelitek a kicsit és gyöngét”, „egymásnak tanítottuk a megbocsátást, de előbb elvitték a férjeinket”. (7–9) A fiatal nő, az anya és az idősebb hölgy sorsának bemutatása empátiát kelthet az olvasóban, hiszen a női sors örömet és árnyoldalát is ábrázolja a műben.

Már az első novella témája is konzervatív határokat feszeget, amennyiben két idősebb nő közti szerelmi viszonyról szól. Egyikük a novella során meghal, mindezt érzékeny finomsággal ábrázolja a szerző. Az elbeszélésben kiemeli, hogyan viszonyul a kapcsolathoz a család és az őket körülvevő környezet. A spiritualitásnak is jelentős szerepe van a műben, melyet Margo, a túlvilággal kapcsolatot teremtő, spirituális képességekkel rendelkező asszony testesít meg.

Rámutat a kötet a generációk közötti ellentétekből kialakuló problémákra is. Több novella kiemeli azt, hogy a különböző korosztályok milyen kapcsolatban vannak egymással, és számos novella taglalja a generációról generációra öröklődő traumákat, sérelmeket, amelyekkel a fiatalabb nemzedéknek nap mint nap kell megküzdeni. Mivel Ludmila Ulickaja genetikus, ezért nem meglepő, hogy ebben a kötetben is foglalkozik a generációk kapcsolatával. A családon belüli öröklődés több novellában is megjelenik. Előfordul tárgyak öröklése is, azonban a szerző a legtöbb elbeszélésben a személyiségjegyek továbbadását emeli ki, amely ritkán változtatható, hiszen ez genetikailag öröklődik. Az írások jó emberismeretről árulkodnak, amennyiben az egyes történetek karaktereit tökéletesen építi fel és jellemzi. Sok novellában hangsúlyos az a vélekedés, miszerint elődeink tulajdonságait örököljük, azonban az életünk során szerzett viselkedésminták is hatnak ránk: „Pont mint az apád! Csak nehogy úgy legyen, ahogy más normális emberek csinálják!” (*Egy külföldi nő*, 57)

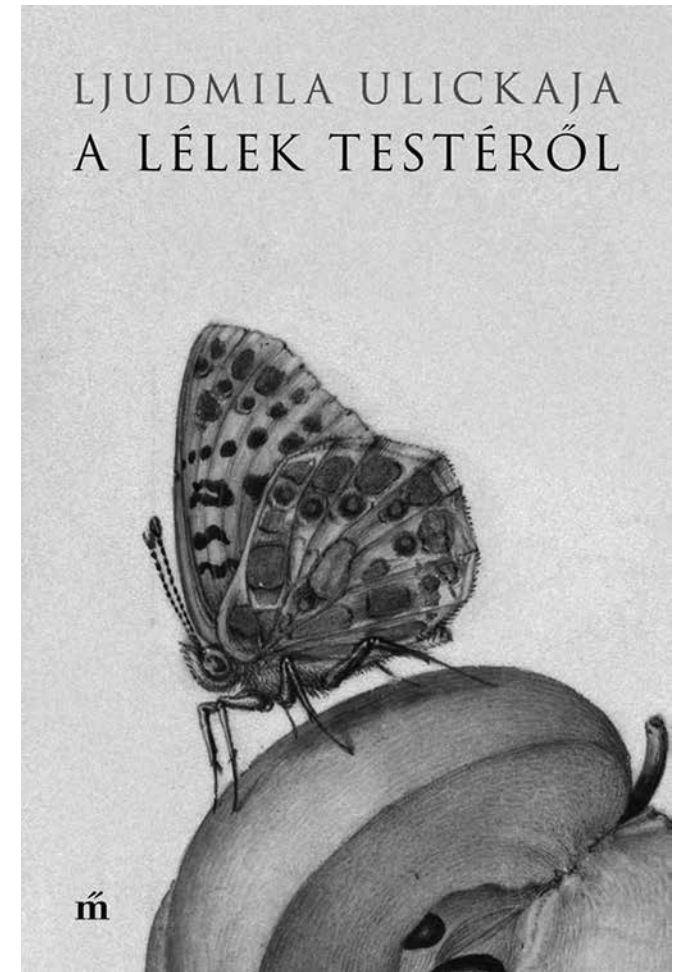
Néhány novellában az válik fontossá, hogy mi történik a halál után, ilyen például az *Aqua allegoria*. Ebben Franz Kafka *Az átváltozás* című elbeszélésében is megjelenő metamorfózisról olvashatunk. A kelet-európai szerző művére utalás is történik a novella végén, emellett hasonlóan, mint Kafka művében, itt a mágikus realizmusnak is fontos szerepe van. Kafka elbeszélésével ellentétben ugyanakkor a szöveg hangulata nem zord, sokkal

játékosabb annál. Inkább a Boris Vian *Tajtékos napok* című regényében megjelenő könnyed, szürreális világra emlékeztet az orosz szerző novellája. Az elbeszélés azzal indul, hogy Szonya rájött az élete értelmére, miután elvált a férjétől. A továbbiakban kiderül, hogy a házassága alatt a férje rákényszerítette arra, hogy húst fogyasszon, amelyet a válás után elhagyott. A hús a novellában az elfojtás szimbóluma, amelyben megtestesül az elnyomó kapcsolat működésmódja. Az elbeszélés utolsó bekezdésében a reinkarnáció egy különös formájáról olvashatunk, melyet a következőképpen ábrázol az író: „Szonya pedig nem akárhol telepedett meg: röpködtek körülötte a hozzá hasonló lepkék, meg másfélék is, nagyobbak, rikítóbbak. Volt, akit föl is ismert. Mindenekelőtt első tanítónőjét, Margarita Mihajlovna — nagyon nagy volt, vörösestarta színével rókalepkére hasonlított, és pöffeszkedve lassan szállt, kerülve minden könnyelmű csapongást.” (102)

A szövegekben az ősi kérdés, a létezés kérdése is megjelenik. Mi az élet értelme? „Lenni, vagy nem lenni?” A novellák főszereplői általában nők, akik erős, meghatározó személyiséggel rendelkeznek. Ez a szereplőválasztás már a korábbi műveire is jellemző. A *Szonyecskában*, az *Életművésznőkben* és a *Médea és gyermekeiben* is hasonlóan kitartó és meghatározó nőket formált. A szenvedő nőalakok az elbeszélésekben a klasszikus orosz művekből ismert női karaktereket, például Anna Kareninát idézik meg.

Csehovi motívumok is fellelhetők az író történeteiben. A boldogtalan, azonban boldogságot kereső szereplők élethelyzetei megidézik Anton Pavlovics Csehov *Sirályának* jeleneteit, és a *Három nővérnek* az élet értelmét kereső szereplői is árnyaltan megjelennek az *Áldottak mind, kik...* című elbeszélésben. A műben feltűnő irodalmi toposz, az utazás a novellában szereplő lányok belső utazására is utal, amely a történet esetében emlékezés arra az időszakra, amikor még édesanyjuk nem távozott el az élők sorából. Ez újabb párhuzam lehet a *Három nővér* című dráma cselekményével, amelyben a lányok az apjuk halála előtti időre emlékeznek, és visszavágyanak a múltba.

A novelláskötet legkiemelkedőbb elbeszélésének a címe: *Egy külföldi nő*. Ebben utalás történik a korábbi évek egyik legsikeresebb magyar filmjére, a *Testről és lélekrőlre* (2017) a két szereplő, Lilja és Szalih különös álma által. (67) A novella két fiatal különös megismerkedését, majd kapcsolatát állítja a középpontba, amit sokszor segít, de néha inkább hátráltat Lilja édesanyja, aki mehökkentő módon ismerkedik meg Szalihhal, miközben egy park közepén található padon próbál a lányának férjet találni. Az arab matematikus, Szalih könnyen elfogadja a hölgy ajánlatát, és hamarosan találkozik is a lányával, akivel összeházasodnak, születik egy gyermekük, majd a férfinak hirtelen el kell utaznia a családjához az édesapja halála miatt. Jó ideig Lilja és az édesanyja nem tudják elérni Szalihot, akiről később kiderül, hogy egy bonyolult családi élethelyzet miatt nem tud magáról életjelet adni a párjának. A sorsuk azonban egy álom során újra összekapcsolódik.

Az *Áldottak mind, kik...* elbeszélésben a Szabó Magda *Pilátus* című regényében megjelenő anya–lánya kapcsolathoz hasonló viszonytal találkozunk. Mindkét mű a generációk közötti különbséget és a szeretetnyelvek különbözőségét mutatja be. Az elbeszélésekben másra lett volna szüksége az idősebb szereplőnek, mint amit a fiatalabb rokonai biztosítani tudtak számára. A novellában megjelenő kettősség a kereszténység és a kommunizmus közötti ellentét, amely az édesanya hitének megkérdőjelezésében ölt testet. Az elbeszélés végén egy imában foglalja össze az elhunyt anya a halála előtt azt, hogy miért hálás. A lányait a fohász megváltoztatja, mert beigazolódik, hogy anyjuk szerette őket ellenére, hogy ők úgy gondolták, ez nem így van. A két testvér egymáshoz való viszonya ekkor változik meg.

A *Tetemek, tetemek, hova lett a lelketek...* című novella, amely a kötet második részében helyezkedik el, szintén utalás Enyedi Ildikó filmjére a benne megjelenő vágóhíd által. Az elbeszélés középpontjában egy húsfeldolgozó üzem áll, amelybe egy csinos biológus hölgy lép be azért, hogy egy kutatáshoz mintát szerezzen, és így számára új környezetbe kerül. Az ott töltött idő alatt rádöbben, hogy a haszonállatok feldolgozása során olyan

élőlényeket gyilkolnak meg, amelyeknek lelke van. Az elbeszélésben el is hangzik a következő mondat Zsenyától: „Tetek, tetemek, hol lehet a lelketek...” (93) Miután a hölgy realizálja, hogy mi történik a vágóhídon, megváltozik a gondolkodása a húsfogyasztásról.

A kötetben elhelyezett rövid, azonban annál inkább mély mondanivalóval rendelkező elbeszélések közül az első részben jobban kidolgozott történetek találhatók. Bár a második részben is van olyan novella, amelynek mondanivalója ma különösen aktuális. Ezek közé sorolható az utolsó elbeszélés is, a *Szerpentin*, melyben a technikai fejlődéshez való különböző viszonyulást mutatja be a szerző, amivel utalhat akár a jövőre is. Egy bibliográfust mutat be az elbeszélés elején, aki idegenkedik a technikai újításoktól, de mégiscsak alkalmazkodik a számítástechnikai fejlődéshez. A szerző a novellában olyan helyzeteket teremt meg, amelyek bemutatják, hogy ki mennyire tud azonosulni a technikai fejlődéssel, és a részévé válni annak. A kötet első részében található történetek gördülékenyek és gyorsan olvashatók, hiszen érdekes témákkal foglalkoznak, és cselekménydúsak. A második fele azonban lelassul, nehezebben emészthető, kidolgozatlanabb elbeszéléseket tartalmaz. Példaként az *Ember a hegyi tájban* és a *Kettesben* című novellát említem, amelyek a kötet második felében helyezkednek el. Az előbbi számos vontatott leírást és karakterábrázolást tartalmaz, amely kevésbé teszi élvezhetővé a szöveget. Az utóbbi pedig hamar véget ér, és kevésbé kidolgozottak a karakterei és a cselekménye, ami miatt kevésbé illik a kötetben szereplő novellák közé.

Ulickaja alakjai általában jól megírtak és rendkívül árnyaltak. A szerző által megformált figurák esetében legtöbbször a lelkiükről kapunk részletes leírást az elbeszélésekben, ami élethűbbé és emberibbé teszi őket. A belső tulajdonságok bemutatása mellett a karakterek külső jegyei kevésbé bizonyulnak hangsúlyosnak, ezért az elbeszélő a szereplők külsejét ritkán jellemzi aprólékosan. A kötetben elhelyezett szövegek arról nyújtanak tanúbizonyságot, hogy a test a lélek által létezik, a lélek pedig a test által. A történetek szereplőinek életútjai pedig azt mutatják, hogy az emberi sorsok váratlan élethelyzetekben is összefonódhatnak.

Dudás Győző

Tudja az ördög!

